

MỘT SỐ LỆCH CHUẨN TRONG TỔ CHỨC VÀ QUẢN LÝ LỄ HỘI THỜI GIAN QUA

PG.S.TS. NGUYỄN HỮU THỨC*

Lễ hội là một hiện tượng xã hội, phản ánh nhu cầu của các tầng lớp nhân dân về một loại hình sinh hoạt văn hóa. Những năm qua, lễ hội được tổ chức sôi động ở khắp các vùng miền, chúng tỏ sức hấp dẫn của nó đối với đời sống tinh thần của dân chúng.

Nhiều lễ hội truyền thống có quy mô lớn, thu hút đông đảo nhân dân tham gia, như: lễ hội Yên Tử, lễ hội chùa Hương, đền Trần, hội Lim, lễ hội Huyền Trân công chúa, núi Bà Đen, lễ hội Bà chúa Xứ... Một số lễ hội của đồng bào tộc người thiểu số được phục dựng. Lễ hội văn hóa - du lịch do Nhà nước, các đoàn thể tổ chức nhằm quảng bá, thu hút khách du lịch trong và ngoài nước đã tạo được không khí vui tươi, phấn khởi, đáp ứng nhu cầu hưởng thụ văn hóa của nhân dân và khách du lịch. Xuất hiện những lễ hội quảng bá, giới thiệu tiềm năng và thành tựu phát triển kinh tế, thương mại ở địa phương (lễ hội Lúa gạo, lễ hội Trái cây Nam Bộ 2010, lễ hội Hoa...). Giao lưu, hợp tác quốc tế trong hoạt động lễ hội ở nước ta có xu hướng mở rộng. Festival Huế 2010, Festival Pháo hoa quốc tế (Đà Nẵng), Festival Võ quốc tế (Bình Định), Liên hoan Cổng chiêng quốc tế (Gia Lai)... đã thu hút sự tham gia của nhiều quốc gia, qua đó quảng bá hình ảnh đất nước, con người Việt Nam, học hỏi kinh nghiệm tổ chức lễ hội và nhân dân có dịp thưởng thức một số loại hình nghệ thuật của nước bạn.

* Ban Tuyên giáo Trung ương

Công tác tổ chức và quản lý lễ hội có tiến bộ, tích lũy được nhiều kinh nghiệm. Năm 2009, Ban Bí thư đã tổ chức Hội nghị toàn quốc Tổng kết 10 năm thực hiện Chỉ thị số 27-CT/TW của Bộ Chính trị (khóa VIII) về thực hiện nếp sống văn minh trong việc cưới, việc tang, lễ hội làm cơ sở để Bộ Chính trị (khóa X) ban hành Kết luận số 51-KL/TW về tiếp tục thực hiện Chỉ thị số 27-CT/TW. Năm 2010, Bộ Chính trị (khóa X) ban hành Chỉ thị số 45-CT/TW về đổi mới, nâng cao hiệu quả tổ chức các ngày kỷ niệm, nghi thức trao tặng, đón nhận danh hiệu vinh dự Nhà nước và các hình thức khen thưởng cao. Chính phủ đã kịp thời ban hành một số văn bản quy phạm pháp luật đưa hoạt động văn hóa, trong đó có lễ hội đi vào nền nếp (Nghị định số 103/2009/NĐ-CP về Quy chế hoạt động dịch vụ văn hóa công cộng; Nghị định số 75/2010/NĐ-CP quy định phạt vi phạm hành chính trong hoạt động văn hóa). Bộ Văn hóa, Thể thao và Du lịch có *Thông tư quy định về thực hiện nếp sống văn minh trong việc cưới, việc tang và lễ hội* và đang tích cực triển khai xây dựng *Hướng dẫn Quy hoạch lễ hội toàn quốc*.

Việc tổ chức lễ hội truyền thống và hiện đại đã tạo môi trường bảo tồn và phát huy các giá trị của di sản văn hóa dân tộc, đồng thời là dịp giới thiệu những tinh hoa văn hóa của nhân loại. Nhiều sinh hoạt văn hóa truyền thống, như tín ngưỡng, trò diễn, mỹ thuật, âm nhạc, ẩm thực, văn nghệ dân gian... của các tộc người đã được phục hồi, làm phong phú đời sống tinh thần của nhân dân. Tinh thần yêu nước, yêu quê hương, tình gắn kết cộng

đồng, dân chủ làng xã, truyền thống đoàn kết các tộc người, tưởng nhớ và tôn vinh những người có công với nước, có nghĩa với dân, năng lực sáng tạo văn hóa của nhân dân được phát huy tối đa trong các lễ hội truyền thống. Vai trò của lễ hội trong việc giữ gìn bản sắc văn hóa dân tộc, đáp ứng nhu cầu hưởng thụ và sáng tạo văn hóa của các tầng lớp nhân dân, phát triển du lịch, góp phần thúc đẩy kinh tế - xã hội của đất nước được khẳng định. Việc Nhà nước quyết định lấy ngày mồng 10 tháng 3 (Âm lịch) - ngày Giỗ tổ Hùng Vương hàng năm là ngày Quốc giỗ, cho cán bộ, công chức, viên chức Nhà nước được nghỉ việc đã khơi dậy ý thức cội nguồn dân tộc, tăng thêm niềm tự hào của nhân dân về tín ngưỡng thờ tổ tiên và càng làm sâu sắc lời dạy của Chủ tịch Hồ Chí Minh: "Các vua Hùng đã có công dựng nước, Bác cháu ta phải cùng nhau giữ lấy nước".

Cấp uỷ, chính quyền các địa phương thấy rõ hơn trách nhiệm của mình nên đã quan tâm đến việc tổ chức và quản lý lễ hội. Việc cấp giấy phép mở lễ hội thực hiện nghiêm theo Quy chế tổ chức lễ hội, đảm bảo lễ hội diễn ra phù hợp với truyền thống văn hoá và điều kiện kinh tế, xã hội của địa phương. Một số điểm có lễ hội quy mô, tổ chức ở vùng đồi núi có độ dốc cao, được cấp phép xây dựng cáp treo, tạo thuận lợi cho dân đi hội (Yên Tử, chùa Hương, núi Bà Đen). Các lễ hội lớn, thu hút đông dân tham gia tín ngưỡng, vui hội, chính quyền địa phương đã chủ động thành lập Ban Chỉ đạo, Ban Tổ chức và xây dựng kế hoạch cụ thể tổ chức lễ hội, có phương án xử lý tình huống, đảm bảo an ninh trật tự, an toàn giao thông và vệ sinh môi trường. Nhiều cuộc hội thảo khoa học được tổ chức để đưa ra căn cứ khoa học nhằm đánh giá đúng các giá trị "tự thân" của lễ hội. Các phương tiện thông tin đại chúng đã tích cực giới thiệu, quảng bá giá trị lịch sử, văn hoá của lễ hội và những kinh nghiệm hay trong việc tổ chức và quản lý lễ hội ở các địa phương trên cả nước.

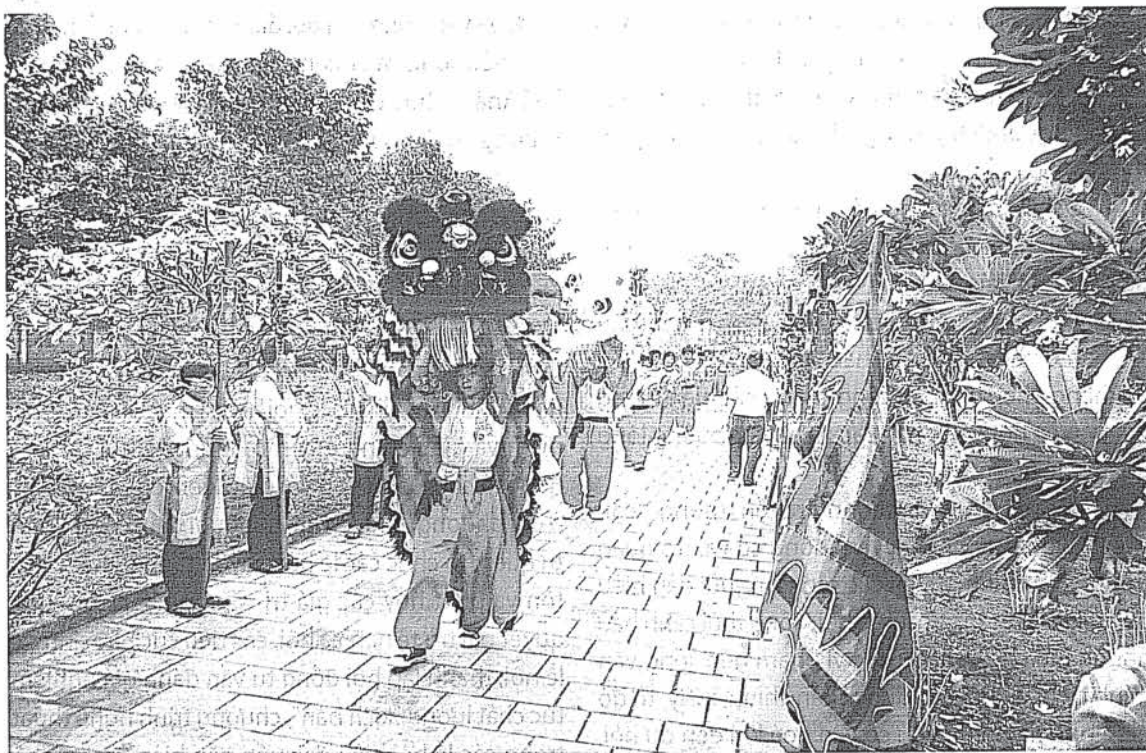
Những việc làm trên ghi nhận sự nỗ lực của Nhà nước và nhân dân trong tổ chức và quản lý lễ hội, tạo điều kiện tối đa để lễ hội phát triển, đáp ứng nhu cầu tinh thần và thực sự trở thành "sân chơi" văn hoá bổ ích của các tầng lớp nhân dân.

Bên cạnh những kết quả đạt được, việc tổ chức

và quản lý lễ hội trong thời gian qua cũng đã nảy sinh nhiều vấn đề gây bức xúc dư luận xã hội, xuất hiện một số khuynh hướng lệch chuẩn, cần được uốn nắn kịp thời.

Thứ nhất, khuynh hướng "thương mại hóa" lễ hội. Đây là khuynh hướng bao trùm, hệ quả của nó là các hiện tượng tiêu cực, tệ nạn xã hội. Thương mại hóa lễ hội là những việc làm có tính toán, lợi dụng lễ hội để kiếm lời cho cá nhân, cho bộ phận nào đó, cho địa phương. Thương mại hóa lễ hội biểu hiện ở nhiều cấp độ. Lễ hội ra đời trước tiên là từ nhu cầu về tinh thần của người dân, nhằm tưởng niệm, khích lệ sáng tạo, vui chơi giải trí, giải tỏa căng thẳng, vươn tới chuẩn mực chân, thiện, mỹ, sau đó mới là giải quyết công ăn việc làm và tiêu thụ sản phẩm kinh tế ở địa phương. Bản chất của lễ hội truyền thống là phi lợi nhuận kinh tế, phi vụ lợi mà coi trọng các giá trị văn hóa tinh thần. Thực tiễn cho thấy, nhiều lễ hội ở nước ta khi tổ chức đã coi nhẹ các yếu tố văn hóa, chưa xác định rõ mục tiêu giá trị tinh thần mà nghiêng về các hoạt động dịch vụ, đặt trọng tâm vào mục tiêu kinh tế trong lễ hội. Do vậy, các dịch vụ phục vụ lễ hội mới tùy tiện tăng giá, bắt chẹt khách. Nơi thờ tự mới bày nhiều hòm công đức gây phản cảm để thu tiền của người đi hội. Có người còn sử dụng trẻ em đi hát Quan họ xin tiền khách. Có người đưa trẻ em ngồi giá đồng, thổi phồng là hiện tượng lạ, cái đó thực chất là cách để kiếm tiền một cách tiêu cực. Ở cấp độ cao hơn, chính quyền một số nơi còn cho đấu thầu, bán khoán nơi dịch vụ, tận thu tiền cho ngân sách. Có nơi cải biên, làm biến dạng cái vốn có của lễ hội truyền thống, "thiên hóa" một số nghi lễ, trò diễn để thu hút khách, qua đó tăng thu nguồn tiền công đức. Xuất hiện hội chúng đua nhau nâng cấp lễ hội để thu hút khách thập phương với mục đích kiếm lời.

Thứ hai, khuynh hướng cúng bái lấn át các sinh hoạt văn hóa trong lễ hội. Lễ hội bao gồm nhiều thành tố cơ bản. Một lễ hội sinh động để lại ấn tượng cho du khách là tạo được dấu ấn cả về tính thiêng và các hoạt động trong hội, thậm chí dấu ấn của sinh hoạt dân gian đậm nét hơn các lễ thức. Thế nhưng, những năm gần đây, việc tổ chức lễ hội ở nhiều nơi chỉ coi trọng cúng bái mà ít chú ý đến các sinh hoạt văn hóa khác, do vậy,

Sinh hoạt lễ hội Bà Rá, Phước Long - Ảnh: Trần Lâm

người đến lễ hội chen nhau lễ bái, choáng ngợp hàng quán, hiếm khi gặp sinh hoạt văn hóa mang đậm sắc thái vùng miền.

Thứ ba, khuynh hướng "Nhà nước hoá lễ hội". Đương nhiên, có một số lễ hội, Nhà nước phải là chủ thể tổ chức (lễ hội lịch sử - cách mạng) nhân sự kiện kỷ niệm các ngày lễ lớn của đất nước. Gần đây xuất hiện ngày càng rõ khuynh hướng "Nhà nước hoá" lễ hội truyền thống và hiện đại. Điều này thể hiện ở chỗ, người dân sở tại, với tư cách là chủ thể của lễ hội đang mất dần vai trò và có thể bị gạt ra ngoài lễ hội, trở thành người thụ động. Việc Nhà nước can thiệp quá sâu làm cho lễ hội bị sân khấu hoá bởi các diễn viên nghệ thuật chuyên nghiệp theo một kịch bản có sẵn do đạo diễn dàn dựng. Một số lễ nghi trong lễ hội cũng bị Nhà nước hoá khi có quá nhiều quan chức chính quyền các cấp đến dự lễ và cũng theo một kịch bản mang tính hành chính Nhà nước. Khuynh hướng này đang làm triệt tiêu sự sáng tạo của dân chúng, làm cho lễ hội mất dần tính hồn nhiên, sinh động vốn có của một lễ hội dân gian. Sản phẩm của "Nhà nước hoá lễ hội" là "ra lò" hàng loạt chương trình nghệ thuật na

ná giống nhau ở những lễ hội hiện đại.

Thứ tư, khuynh hướng phô trương, lãng phí trong tổ chức lễ hội. Trong điều kiện kinh tế nước ta còn gặp khó khăn, nhiều lễ hội văn hóa - du lịch diễn ra mang tính phô trương, tốn kém kinh phí của Nhà nước và xã hội mà hiệu quả thu hút khách du lịch không tương xứng. Nhiều việc làm trong lễ hội đang gây lãng phí thời gian, công sức, tiền của của xã hội, như hiện tượng đốt vàng mã kích cỡ lớn, thả hương bừa bãi, dâng lễ quá nhiều "vàng nén" (đền Bà Chúa Kho), áo Bà (đền Bà Chúa Xứ), tổ chức giá hầu đồng tới trăm triệu đồng, tổ chức từng đoàn người đi lễ đầu xuân dài ngày ở các lễ hội gắn với tụ điểm tín ngưỡng, tôn giáo lớn...

Thứ năm, khuynh hướng buông lỏng quản lý lễ hội. Hoạt động lễ hội đầu xuân Tân Mão 2011 nổi lên 3 vấn đề bức xúc:

- Xuất hiện trở lại hiện tượng mê tín dị đoan, truyền bá duy tâm thần bí: Một số tụ điểm tín ngưỡng xóc thẻ, rút lá số, xin bùa hộ mệnh, ấn tín, túi lương, lá ngọc cành vàng... diễn ra công khai. Núp dưới danh nghĩa một sinh hoạt văn hoá dân tộc bản địa đặc sắc, nhiều giá đồng được dựng lên

ở các đền, phủ và đồng cô, đồng cậu thoải mái phán truyền, định số phận người hầu đồng.

- An ninh trật tự ở một số lễ hội diễn biến phức tạp: số người đi hội đông gây ra nạn ách tắc giao thông, trộm cắp, cờ bạc...

- Vệ sinh môi trường đến mức báo động ở một số lễ hội, nhất là chất thải rắn vứt bừa bãi trên đường đi, lối lại.

Ngoài ra, việc mở dịch vụ lộn xộn, người bán hàng đeo bám, chèn ép khách lấy tiền, sách tướng số không phép bầy bán công khai... các hiện tượng nói trên có nguyên nhân sâu xa từ việc buông lỏng quản lý lễ hội.

Thứ sáu, khuynh hướng truyền thông "câu khách" về các lễ hội. Truyền thông có vai trò quan trọng giúp chính quyền các cấp và người dân hiểu biết đầy đủ các giá trị của lễ hội, đồng thời cảnh báo những hiện tượng tiêu cực vi phạm nếp sống văn minh trong lễ hội cần được chấn chỉnh, xử lý, từ đó giúp người dân ứng xử có văn hoá khi đến dự hội. Lẽ ra là vậy, nhưng thời gian qua, một số cơ quan báo chí chạy theo khuynh hướng trước ngày tổ chức lễ hội nào đó tập trung quảng bá, tô hồng, tạo sự hấp dẫn của lễ hội để mời gọi du khách đến với lễ hội. Những ngày tổ chức lễ hội, du khách kéo về đông, cơ quan báo chí chẳng những không chia sẻ những khó khăn của công tác tổ chức và quản lý lễ hội mà còn đưa tin giật gân về những tiêu cực, thiếu sót, lộn xộn, thiếu cái nhìn toàn diện, càng làm cho dư luận bức xúc, hiểu không đầy đủ, khách quan về thực trạng lễ hội.

Để khắc phục những khuynh hướng lệch lạc trong tổ chức và quản lý lễ hội, thời gian tới các cấp ủy Đảng, chính quyền và đoàn thể chính trị - xã hội cần tập trung vào các công việc trọng tâm sau:

- Thống nhất nhận thức: lễ hội, trong đó có hoạt động tâm linh thuộc về lĩnh vực văn hóa, liên quan đến nhận thức, tâm lý, tập quán, phong tục của mỗi cá nhân, cộng đồng, tộc người nên đây là lĩnh vực tinh tế, nhạy cảm, vì vậy, việc chỉ đạo, quản lý nhà

nước và vận động cán bộ, đảng viên, nhân dân thực hiện nếp sống văn minh trong lễ hội còn gặp nhiều khó khăn, phức tạp, đòi hỏi phải kiên trì, tiến hành thường xuyên, liên tục, không nóng vội.

- Nâng cao trách nhiệm lãnh đạo, chỉ đạo, tạo sự chuyển biến mạnh mẽ của các cấp ủy Đảng, chính quyền tiếp tục quán triệt nội dung Kết luận số 51-KL/TW của Bộ Chính trị (khóa X) về thực hiện Chỉ thị 27-CT/TW của Bộ Chính trị (khóa VIII); ngăn chặn tình trạng "thương mại hóa" lễ hội; chấn chỉnh việc nhân danh xã hội hóa lễ hội nhằm mục đích trục lợi; giảm và điều chỉnh quy mô những lễ hội do Nhà nước tổ chức, phù hợp với điều kiện kinh tế - xã hội ở địa phương; khuyến khích người dân, cộng đồng tự quản, tổ chức các lễ hội truyền thống nhằm bảo tồn và phát huy các giá trị văn hóa dân tộc; kiên quyết bài trừ tệ nạn xã hội, các tiêu cực nảy sinh tại lễ hội; thành lập hội đồng tư vấn đánh giá nghiêm túc chất lượng "kịch bản", chương trình nghệ thuật trong các lễ hội hiện đại; uốn nắn hiện tượng phô trương, lãng phí trong tổ chức lễ hội.

- Tăng cường quản lý nhà nước về thực hiện nếp sống văn minh trong lễ hội; điều chỉnh, bổ sung các văn bản quy phạm pháp luật, xây dựng chế tài xử lý những vi phạm; tăng cường công tác thanh tra, kiểm tra lễ hội; đầu tư nghiên cứu sâu, làm rõ cơ sở khoa học liên quan đến thực hiện nếp sống văn minh trong lễ hội để ứng dụng vào thực tiễn. Sớm ban hành Hướng dẫn Quy hoạch lễ hội toàn quốc.

- Các cơ quan thông tin đại chúng cần làm tốt công tác tuyên truyền để nâng cao nhận thức của toàn xã hội về thực hiện nếp sống văn minh trong lễ hội; giới thiệu các giá trị lịch sử, văn hóa của lễ hội; tôn vinh người tốt việc tốt, các điển hình tiên tiến, đồng thời tạo dư luận mạnh mẽ phê phán các hành vi tiêu cực, vụ lợi trong tổ chức và quản lý lễ hội. Tuyên truyền về lễ hội phải gắn với hoạt động kinh tế - xã hội ở địa phương. □

N.H.T

Nguyễn Hữu Thức: Some Deviations in the Organization and Management of Festivals recently.

From the essences and true values of traditional festivals, the author discusses some deviations of festivals recently with following reasons: - commercialization; - contracting, collecting money for local budget, and other deviations such as showing off, wasting, and less management. And then the author has some correct policies in festival management.